

Андрій Глухенький

КУПЧІ ТА УСТУПНІ ЗАПИСИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЧЕРНІГІВСЬКОГО КАФЕДРАЛЬНОГО БОРИСОГЛІБСЬКОГО МОНАСТИРЯ

Проаналізовано купчі та уступні записи як джерело з історії земельної власності Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря у XVIII ст. Висвітлюється процес набуття земельних володінь Чернігівським кафедральним Борисоглібським монастирем у м. Чернігові та його околицях протягом XVIII ст.

Ключові слова: Чернігівський кафедральний Борисоглібський монастир, купчий запис, уступний запис, земельна власність.

Останнім часом значно зріс інтерес дослідників до вивчення історії українських православних монастирів доби Гетьманщини. У радянський період історії України через панування державної атеїстичної ідеології ця наукова тема не надто цікавила істориків. Зі здобуттям Україною незалежності погляди дослідників звертаються до давніх культурних осередків, зокрема, українських монастирів [1, с. 9]. Привертає увагу науковців вивчення й історії Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря, оскільки він є одним з найдавніших на теренах України. Перші праці, спрямовані на з'ясування історії Борисоглібського монастиря, пов'язані з ім'ям відомого історика В. Коваленка. Він опублікував невеликі нариси з історії обителі часів Київської Русі [2]. Важливе значення у ході історичних досліджень відіграє процес введення у науковий обіг нововиявлених джерел. Зокрема, цінним документом із соціальної та економічної історії Борисоглібського монастиря стала опублікована І. Ситим та С. Горобцем Чернігівська переписна книга 1666 р. У ній міститься інформація про земельну власність Борисоглібського монастиря на території Чернігівського полку [3, с. 133-134]. Значна кількість невідомих раніше джерел з історії земельних володінь Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря, виявлених в архівних установах, була оприлюднена у публікаціях О. Тригуба [4]. Нові джерела до історії земельної власності Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря, у тому числі купчі та уступні записи, були оприлюднені у збірнику наукових праць «Чернігівські старожитності» [5]. Проте на сьогодні науковцями не було детально проаналізовано тексти раніше опублікованих купчих та уступних записів. Окрім того, одним з недостатньо досліджених питань з історії цієї православної обителі залишається вивчення процесу формування земельної власності монастиря у XVIII ст. Саме тому для вирішення цих проблем надзвичайно важливе значення має вивчення й аналіз уже відомих історичних джерел та виявлення нових документів, які ще не були введені до наукового обігу.

Купчі та уступні записи XVIII ст. є цінним історичним джерелом, що має важливе значення для розкриття питання набуття земельних володінь Чернігівським кафедральним Борисоглібським монастирем. У Центральному державному історичному архіві України у місті Києві, зокрема у фонді «Чернігівський Борисоглібський му-

---

© Глухенький Андрій Анатолійович – молодший науковий співробітник відділу музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

ченицький чоловічий монастир» (ф. 133) зберігаються відповідні архівні матеріали. Загалом, у невеликому фонді виявлено важливі документи, які безпосередньо стосуються господарської діяльності монастиря. Зокрема, майнова документація монастиря представлена універсалами українських гетьманів, купчими, дарчими, обмінними та уступними записами, а також духовними заповідями приватних осіб. Ці документи висвітлюють різноманітні шляхи накопичення монастирської земельної власності й хронологічно охоплюють період від 1660 р. до 1786 р. Серед цих архівних матеріалів можна виділити окрему групу документів, що містять інформацію про особливості діяльності керівництва монастиря у XVIII ст. з питань розширення земельних володінь – це купчі та уступні записи, надані настоятелям обителі від приватних осіб міста Чернігова та навколишніх сіл.

Православні монастирі Північного Лівобережжя наприкінці XVII – XVIII ст. були не тільки осередками культурного розвитку, а й великими землевласниками. Основа земельної власності Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря починає закладатися ще у XVII ст. [6, с. 73]. Особливого розвитку процес накопичення земельних володінь монастирем набув після початку Національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Чернігівські архієреї, починаючи від архієпископа Лазаря Барановича, почали купувати земельні ділянки у приватних осіб. Протягом XVIII ст. монастирські господарства швидко розвивалися і потребували нових земельних площ. У цей час маєтності православних обителів поповнювалися землями в основному шляхом купівлі за купчими та уступними записами та дарування приватними особами за духовними заповідями [7, с. 37]. Не став винятком у цьому питанні і Чернігівський кафедральний Борисоглібський монастир. Так, у 1731 р. у листі до Чернігівської полкової канцелярії архієрей Антоній Стаховський інформував, що «коло дому архиерейского земля к западу и к полудню вся скуплена у розних жилцев черниговских, что купчие являют» [8, с. 112]. Тому Чернігівський кафедральний Борисоглібський монастир протягом XVIII ст. продовжував розширювати свої земельні володіння, про що свідчили його нові придбання. Проте у 1786 р. згідно з указом російської імператриці Катерини II, після проведення секуляризації церковних земель в Україні монастирські землі відійшли до казенного відомства [9, с. 173].

Перед тим, як розпочати огляд і аналіз купчих та уступних записів із колекції архівних документів фонду «Чернігівський Борисоглібський мученицький чоловічий монастир», необхідно зупинитися на їхній характеристиці як історичних джерел. Купчі та уступні записи – вид приватно-правових актів. Він укладається між приватними особами, закріплює вільне волевиявлення громадян з різних питань та регулює їхні відносини [10, с. 357]. Купчі та уступні записи – це, насамперед, записи про купівлю-продаж, що видавалися приватними особами. Вони фіксували майнові, фінансові питання і заносилися до офіційних книг (магістратських, ратушних, полкових), що було зумовлено юридичною силою, яку вони мали [11, с. 21]. Зокрема, Чернігівський магістрат санкціонував договори на купівлю або продаж нерухомого майна. Це засвідчують записи у Чернігівських міських книгах. Найчастіше у цих актових книгах реєструвалися купчі на землю, які юридично оформлювали купівлю-продаж земельних володінь [12, с. 38]. Прикладом може слугувати «Витяг з Чернігівських міських книг 4 грудня 1716 р. про продаж двору в м. Чернігові священником Семеном Малявкою архієпископу Чернігівському і Новгород-Сіверському Антонію Стаховському»: «На майстрате его царского величества черниговском, перед нами Федором Лопатою войтом черниговским, Иваном Енковичом бурмистром и всеми речне заселыми рядными, ставши очевысте честный отец Симеон пресвитер церкви Шибириновской Малявка явне, ясне и добровольне до книг меских черниговских признал: иже он маючи в себе двор з будовлею в старом городе Чернигове повз улицу Пробытую от брамы называемой Любецкой в рынок идучую, лицом до двора через улицу пани Тризничевой судьиной, тылом чрез улицу идучую до соборной церкви Святого Спаса до катедры, одною стороною бывшего Мокриевичовского, теперь катедрального; другою стороною и краем клинным улицам и чрез улицы против двора небожчика Леска – месчанина черниговского, стоячий, свой власный ни кому

ни в чому непенний и жодным способом незаведенный на вечность, ясне в Богу преосвященному его милости господину отцу Антонию Стаховскому архиепископу Черниговскому, Новгородскому и всего Севера за четьреста золотых монеты доброй продал» [13, арк. 2].

Для теми, представленой у публікації, нами обрані купчі та уступні записи, що становлять значну кількість приватно-правових документів. Вони є цінним за значенням джерелом з історії земельної власності Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря у XVIII ст. Купчі та уступні записи мають високий ступінь інформативності й репрезентативності. Також ці документи є важливою частиною джерельної бази історії України козацької доби.

Джерелознавчий аналіз купчих записів дозволив виокремити основні елементи, з яких звичайно складається цей вид офіційних документів: датування, інтитуляція, інскрипція, диспозиція, санкція та короборація. На початку міститься датування та інтитуляція, в якій позначаються ім'я й титул особи, від якої виходив документ. Якщо видавцем документа був продавець, то міститься, як правило, за інтитуляцією інскрипція – звернення продавця до урядовців або до зацікавленої сторони. Далі розташовується диспозиція, де міститься виклад самої справи та опис власності, її місцезнаходження і походження, а також обов'язково зазначаються умови продажу. Завершальними елементами є санкція та короборація. Санкція обумовлювала покарання за порушення угоди. Таким порушенням здебільшого вважалося висунення претензій стороною продавця до сторони покупця. Короборація – набір доказів на користь того, що документ є чинним і справжнім. У повному вигляді, як правило, короборація включає супроводжувальний запис з переліком урядовців або свідків, присутніх при укладанні угоди, а також підписи уповноважених осіб та їхні печатки [14, с. 160].

Аналіз показав, що назва купчий запис є вже в самих досліджуваних приватно-правових актах. Наприклад, в інтитуляції «Купчої священника села Гучин Василя Янчевського на продаж двору з жилими і господарськими спорудами у м. Чернігові Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 13 травня 1757 р.» міститься такий вислів: «Я, ниже подписавшийся, священник села Гучина Василий Янчевский, чиню ведомо сим моим добровольным вечистым купчим записом». Зауважимо, що у цьому документі чітко простежується структура купчого запису. Зокрема, далі міститься інскрипція: «во всякого суда и права и кому толко о том ведати надлежити». Потім за інскрипцією розташовується диспозиція, що включає в себе виклад самої справи з описом власності та її походження: «что я имеющийся у мене в городе Чернигове неподалече от церкви Воздвижения честного креста Господня, состоящий по купле мне от жителя черниговского Андрея Чаленка, доставшийся двор со всем имеющимся в оном строением, а именно: свитлицею з сенцами с плаша смолового, коморою и стайнею с кругляка смолового ж, округи двора состоящего з драни смоловой, не с ким непенный и никому ни в чем незаведенный». Також, у диспозиції зазначаються умови продажу: «продал катедри черниговской за цену настоящую, личбы малороссийских пятьдесят рублей в вечность» та детальний опис місцезнаходження власності: «оному же двору моему обмежники: з одной стороны от пляцу пустого Ивана Коробки, з другой стороны от двора священника воздвиженского черниговского Василия Артемова, з третьей стороны от двора через дорогу к валу идучую, состоящая жителя черниговского Андрея Соколовского, з четвертой стороны откудова и ворота стоят повз улицу и дорогу вперек до Любецкого шляху идучую». Після диспозиції обов'язковим елементом купчого запису є санкція, що обумовлює покарання за порушення угоди, тобто за висунення претензій стороною продавця до сторони покупця: «а я себя и детей моих, також свойственных близких и далеких от оного проданного мною в катедре черниговскую з хоромным строением двора, отдаляю вечными часы; буди бы же над часные хто имел до предписанного мною в катедре проданного двора с кой претенсиею вдиратся и катедре турбовать, то я и наследники мои, недопуская катедре никаких и малейших по судам убытков, от оного турбатора должны будем своим коштом оборонять неотменно». Завершальним елементом є короборація, що включає свідків, присутніх при укладанні угоди, а також

підписи уповноважених осіб та їхні печатки: «чего в достоверие дал сей мой, за упрощением об оном руки своей подписать, печатми утвердить трех шляхтичов честных и веры достойных ниже именно выраженных и катедру черниговскую вечистый купчий запис с подписом соственной моей руки и приложением моей печати» [15, арк. 1-1 зв.].

Деякі купчі записи супроводжувалися так званими «очищальними записами», в яких власник гарантував, що земельні володіння не закладені, не заповідані по тестаменту монастиреві, не продані іншим покупцям, а куплена земля «чиста» для нового власника, тобто ділянка вільна від будь-яких зовнішніх зобов'язань. Наприклад, у «Купчому записі чернігівського полкового хорунжого Петра Григоровича на продаж його двору з огородом у м. Чернігові Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 10 серпня 1756 р.» міститься такий вислів: «Я, ниже подписавшийся, во всякий суд и право признаю то, что з доброй моей воли двор мой з двома огородами и сад ... мне по купле урядовой правильно доставшийся, и мною владенный, непенный и никому незаведенный». Якщо ж хтось висував претензії (викладав на ці ж земельні володіння духовний заповіт, заставний або купчий запис), то продавці повинні були землю «очищати», тобто анулювати ці претензії (виплатити заставу, анулювати купчий запис через суд), тому запис, в якому особою бралися на себе ці зобов'язання, називався очищальним. Зокрема, у вищенаведеному купчому записі зазначається: «Буди бы же над чаяние хто к тому двору с огородом и садком возымел впредь какою претенсию и на катедру учал турбовать, то я же и наследники мои должны будем, недопуская катедры ни до каких и малейших убытков, своим коштом во всяком суде и права от того турбатора обороняти и обстоовать» [16, арк. 1-1 зв.].

Купчі записи також засвідчують, що у разі продажу земельних володінь продавець передавав новому власнику і документи, пов'язані з правами на володіння відчувуваними ділянками. Так, у «Купчий священника села Гучин Василя Янчевського на продаж двору з жилими і господарськими спорудами у м. Чернігові Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 13 травня 1757 р.» зазначається: «При сем и купшой запис Андрея Григоровича Чаленка партикулярной на оный двор по которому я досель спокойно и от кого либо безпрепятственно тем двором владел, катедре вручаю» [17, арк. 1 зв.]. У «Купчому записі чернігівського полкового хорунжого Петра Григоровича на продаж його двору з огородом у м. Чернігові Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 10 серпня 1756 р.» повідомляється: «Чего в достоверие и для лутчой крепости и владения имеючиесь у меня продавцы на те двор, огород и садок урядовую купчою, да две неурядовые купчие: одну старинную жителя Буяницка Гришка 1716 апреля 22, а другую жителя черниговского Ильи Устименка 1754 года в монастыр при сем вручаю» [18, арк. 1 зв.]. Також у «Купчому записі священника Василя Артем'єва про продаж шинкового церковного двору чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 5 липня 1754 р.» міститься інформація: «Имеючиеся при церкви нашей на тот церковный двор старинные крепости по которым крепостям и церковь наша тем двором владела, а именно: 1. выпись с книг меских права майдеборского ратуша Черниговской от Ивана Матвеевича Козляницы – бурмистра Черниговского – Якову Евфимовичу Лизогубу товаришеви полку Черниговского в 1696 году августа 4 дня данную, а от него Якова Лизогуба на церковь нашу уступленную. 2. Аттестацию магистрата Черниговского мне священнику той Воздвиженской церкви Василию ... при сем нашем купчем записе на спокойное и безпрепятственное означенным двором оной катедре владение, в одну катедру отдали року и дня вышеписанного» [19, арк. 1-1 зв.].

Важливим елементом купчих записів є короборація. Зокрема, завершальним актом оформлення угоди купівлі-продажу було підписання купчого запису продавцем та свідками, а також скріплення печаткою, що додавало йому законну силу. Це чинилося з метою зробити купчий запис офіційним документом, придатним як доказ права власності власника на суді. Саме тому обов'язковим елементом короборації є перерахування свідків, присутніх при укладанні угоди. Число свідків, як бачимо з тексту купчих записів, різне у різних купчих (від 2 до 5), тобто, як правило, не могло бути менше двох. Наприклад, у короборації «Купчої священника села Гучин Василя Янчевського на продаж двору з жилими і господарськими спорудами у м. Чернігові

Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 13 травня 1757 р.» міститься такий вислів: «К сей купшой протопопии Черниговской села Гучина церкви Троицкой священник Василий Янчевский подписался своею рукою, печать свою приложил. К сему купшому добровольному запису по прошению протопопии Черниговской села Гучина церкви Троицкой священника Василия Янчевского во свидетелство, при печати своей протопопии Березинской местечка Березного церкви Вознесения Господня священник Феодор Гордеевский подписался. К сему купшому добровольному запису ... во свидетелство, при печати своей ведомства Троицкого Андрониковского монастыря села Михайловки, церкви Сошествия Святого Духа священник Иаков Ковалковский подписался. К сему купшому добровольному запису ... во свидетелство, при печати своей протопопии Седневской села Смичина церкви Троецкой священник Даниил Знойка подписался» [20, арк. 1 зв.-2]. Також у короборації «Купчого запису священника Василя Артем'єва про продаж шинкового церковного двору Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 5 липня 1754 р.» зазначаються продавець та п'ять свідків угоди: «К сему купчому запису священник Воздвиженский Василий Артемиев подписался при печати. К сему купчому запису прихожанин церкви Воздвиженской черниговской подписался Федор Рьмарчук. К сему купчому запису ... Карп Куляба при печати подписался. К сему купчому запису парафиянин церкви Воздвиженской черниговской Иван Петровский при печати подписался. К сему купчому запису ... Яков Криненко при печати подписался. К сему купчому запису ... Василий Пинчученко при печати подписался» [21, арк. 1 зв.-2]. Отже, серед свідків бачимо священників та поважних парафіян. Це свідчить про те, що найчастіше до складу підписантів запрошувалися найбільш авторитетні люди, які могли б підтвердити потім на суді достовірність укладеної угоди.

Дуже рідко зустрічається серед купчих та уступних записів продаж земельної власності за дорученням продавця. Так, в «Уступному записі, даному Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю монахом Ісаєю Єнько на «пляц» з садом у Чернігові 15 вересня 1733 р.» зазначається: «К сему уступному писму вместо отца моего монаха Исаи Еремеевича Енка за болезнью его с повеления его сын его же Григорий Енко месчанин черниговский руку приложил» [22, арк. 1 зв.]. Також у «Купчій вдови священника Євдокії Петрової на двір з садом у Чернігові проданий нею Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 28 березня 1734 р.» повідомляється: «К сему запису упросилась о подписе руки за себе Косму Крестореза. Вместо Евдокии Петровой удовствующой попадьи Покровской, а по ея прошению Кузма Григориев Кресторез житель черниговский руку приложил» [23, арк. 1 зв.]. Таким чином, у рідкісних випадках угоду за дорученням продавця могла підписувати його довірена особа, хоча найчастіше у короборації зазначається сам продавець.

В основному угоди купівлі-продажу земельних володінь оформлялися за допомогою купчих записів, але іноді для укладання деяких складних угод використовувалися уступні записи. Особливістю останніх є те, що у них приватна особа добровільно і свідомо уступає, тобто передає новому власнику свої земельні володіння. Наприклад, «Уступний запис, даний Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю монахом Ісаєю Єнько на «пляц» з садом у Чернігові 15 вересня 1733 р.» містить таке розпорядження: «Ныне оной вышевыраженной пляц з садом и огородом з доброй моей воли ради поминовения родителей моих и меня, на катедральный Борисоглебовский черниговский монастырь во вечное владение, ясне в Богу преосвященному господину Иродиону Жураковскому епископу Черниговскому и Новгород Северскому сим моим писанием уступил» [24, арк. 1-1 зв.].

За своєю структурою уступний запис зазвичай складався з тих же основних елементів, що і купчий запис. Прикладом може слугувати «Уступний запис на двір з городом, даний Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю його підданним Єфимом Пятаком з синами у грудні 1702 р.», що розпочинається такою інтитуляцією: «Я, Ефим Пятак, подданный архиерейский, з сынами моими Хоמוю и Павлом». Далі йде диспозиція, яка детально засвідчує обставини справи: «чинимо ведомо сим нашим письмом добровольным и равною мерою непримущным, иже мы двор наш з огородом як же лежачий помеж архиерейского двору и церкви попустылись

мо уволив в вечную ко двору архиепископскому в владение их монастыру катедры Черниговской вечными часы, отречаемся сами, жены и потомки, приятели наши близкие и далекие, за который тот двор наш примаем себе двор, купленный от честного господина отца Ипполита старосты ушинского на сей час будущего, он купил нам двор у Леска Сидоренка – жителя ушинского за пенную сумму коп за десять». Завершальним елементом цього документа, як і в купчих записах, є короборація, що містить перелік свідків та урядовців, присутніх при укладанні угоди: «Писано сие письмо при людях честных и веры годных: при честному господину отцу Феодору священнику Ушинскому и Троцку Просянику Крышню и для лучшего достоверия сами своими руками кресты поклялися при Михайлу – войту ушинскому и при Леску Сидоренку и прочими людьми будущими на тот час року и дня вышенаписанного». Цікаво, що наприкінці цього уступного запису зазначається ім'я людини, яка писала документ: «Я, на тот час будучи, дьяк Ияков ушинский сие письмо писал» [25, арк. 1]. В «Уступному записі монаха Іоанікія Думи про передачу земель, що йому належать у володіння Чернігівському кафедральному Борисоглібському монастирю 4 травня 1722 р.» також повідомляється: «Писал сие уступное писание по прошению онаго отца Иоаникия Думы писар магистратовый Василий Леновский» [26, арк. 1 зв.].

Завдяки наявності актових документів можна стверджувати, що монастирські землеволодіння продовжували формуватися впродовж XVIII ст. Проведений аналіз купчих та уступних записів дозволив виокремити основні елементи, з яких звичайно складається цей вид офіційних документів. Загалом, за лаконічними формулюваннями купчих та уступних записів іноді також можна встановити соціальну приналежність продавців, покушців, свідків та інших учасників земельних угод. Таким чином, цінність купчих та уступних записів як джерела з історії земельної власності Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря полягає у тому, що воно містить важливу інформацію з соціальної і економічної історії, яка дозволяє відтворити картину економічного розвитку обителі протягом XVIII ст.

Отже, купчі та уступні записи становлять змістовну та репрезентативну частину джерельної бази з вивчення історії земельної власності Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря у XVIII ст. Ці документи підлягають подальшому ретельному вивченню та введенню до наукового обігу. Вони мають велике пізнавальне та наукове значення для вивчення та подолання прогалин у висвітленні української історії.

1. Вечерський В. В. Українські монастирі / В. Вечерський – К. : Наш час, 2008. – 400 с.

2. Коваленко В. Борисоглібський мученицький монастир у Чернігові / В. Коваленко // Історія релігій в Україні : тези повідомл. П'ятого круглого столу . – К. ; Л., 1995. – Ч. 2. – С. 217–218; Коваленко В. Давньоруські монастирі на Чернігівському дитинці / В. Коваленко // Сумська старовина. – Суми, 2009. – № XXV. – С. 7–17.

3. Чернігівська переписна книга 1666 р. / Упор. та вступ І. Ситий, С. Горобець. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2013. – 248 с.

4. Тригуб О. Нові джерела до історії Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря у XVIII ст. / О. Тригуб // Чорноморський літопис. – 2014. – Вип. 9. – С. 126-132; Тригуб О. Нові документи з історії Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря доби Гетьманщини / О. Тригуб // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні : Зб. наук. праць. – 2015. – Вип. 24. – С. 340-347; Тригуб О. Нові матеріали з історії Чернігівського кафедрального Борисоглібського монастиря у другій половині XVIII ст. / О. Тригуб // Сіверянський літопис. – 2015. – № 4. – С. 84-91.

5. Чернігівські старожитності : Зб. наук. праць / Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Центр пам'яткознавства НАН України і УТОШК. – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. – Вип. 2 (5). – 284 с.

6. Тригуб О. Земельна власність чернігівського Борисоглібського монастиря у

XVII ст. / О. Тригуб // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 22, ч. 2. – С. 71-77.

7. Акименко І. Господарська діяльність Чернігівського Свято-Троїцько-Іллінського монастиря (кінець XVII-XVIII ст.) / І. Акименко // Сіверянський літопис. – 2001. – № 2. – С. 36-38.

8. Мицик Ю. З нових джерел до історії церковного землеволодіння на Чернігівщині XVII–XVIII ст. / Ю. Мицик // Сіверянський літопис. – 1997. – №1/2. – С. 100 – 116.

9. Віроцький В. Д. Монастирі та храми землі Сіверської / В. Д. Віроцький, А. А. Карнабід, В. Г. Киркевич – К.: Техніка, 1999. – 232 с.

10. Історичне джерелознавство : Підручник. [Калакура Я. С.] – К.: Либідь, 2002. – 488 с.

11. Міцан Т. Актові документи з колекції архівних матеріалів Всеукраїнського історичного музею імені Т. Г. Шевченка як джерела з історії козацького землеволодіння України XVII–XVIII ст. / Т. Міцан // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць. – 2007. – № 15. – С. 16–24.

12. Доманова Г. Чернігівський магістрат: генеза, структура, функції (друга половина XVII–XVIII ст.) / Г. Доманова // Сіверянський літопис. – 2000. – № 2. – С. 34-41.

13. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України), ф. 133, оп. 1, спр. 382, 4 арк.

14. Ринсевич В. Купчі листи правобережних полкових міст Гетьманщини третьої чверті XVII ст. з колекції О. Лазаревського / В. Ринсевич // Київська старовина. – 2000. – № 6. – С. 159–166.

15. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 691, 2 арк.

16. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 688 а, 2 арк.

17. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 691, 2 арк.

18. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 688 а, 2 арк.

19. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 675, 2 арк.

20. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 691, 2 арк.

21. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 675, 2 арк.

22. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 527, 2 арк.

23. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 528, 2 арк.

24. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 527, 2 арк.

25. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 227, 2 арк.

26. ЦДІАК України, ф. 133, оп. 1, спр. 420, 2 арк.

Андрей Глухенький

Купчие и уступочные записи как источник по истории земельной собственности Черниговского кафедрального Борисоглебского монастыря

Проанализированы купчие и уступочные записи как источник по истории земельной собственности Черниговского кафедрального Борисоглебского монастыря в XVIII в. Освещается процесс формирования земельных владений Черниговского кафедрального Борисоглебского монастыря в г. Чернигове и его округе на протяжении XVIII в.

Ключевые слова: Черниговский кафедральный Борисоглебский монастырь, купчая запись, уступочная запись, земельная собственность.

Andrii Hluhenkyi

Bills of sale as the historical sources of landholdings of SS Boris and Gleb Monastery in Chernihiv

Bills of sale as the historical sources of landholdings of SS Boris and Gleb Monastery in the 18th centuries are analysed. The procedure of the Chernihiv SS Boris and Gleb Monastery landholdings forming in Chernihiv and its environs in the 18th centuries are shown.

Keywords: SS Boris and Gleb Monastery, bills of sale, landholding.